

FUTBOL TARAFTARI FANATİKLİK ÖLÇEĞİ*

Mehmet Yalçın TAŐMEKTEPLİĐİL¹ Soner ÇANKAYA² Taner TUNÇ³

ÖZET

Bu çalışmanın amacı Türk futbol izleyicilerinin taraftarlıkla ilgili tutumlarını belirleyen bir ölçek geliştirmektir. Ölçek Türkiye Spor Toto Süper Ligi'nde mücadele eden Trabzonspor ile PTT 1. Ligi'nde yer alan Samsunspor ve MKE Ankaragücü spor kulüpleri taraftarları arasında tesadüfi örnekleme yöntemiyle seçilen 285 kişi üzerinde uygulanmıştır. 47 soruluk anket çalışmasından geliştirilen "Futbol Taraftarı Fanatiklik Ölçeği" (FTFÖ), toplam 13 maddeden oluşmaktadır.

İzleyicilerin FTFÖ'ye verdikleri cevapların kendi iç tutarlılığını ortaya koymak amacıyla yapılan güvenirlik analizi (Cronbach's Alpha) sonucunda güvenirlik katsayısı 0,875 olarak bulunmuştur.

Geliştirilen ölçeğin yapı geçerliliğini belirlemek için açıklayıcı ve doğrulamalı faktör analizi yapılmıştır. Örnekleme büyüklüğünün faktörleştirmeye uygunluğu KMO testi (0,891), verilerin çok değişkenli normal dağılımından gelip gelmediği ise Bartlett küresellik testi ile ortaya konulmuştur. Ölçek maddelerinin faktör yükleri 0,466-0,775 arasında bulunmuştur.

Geçerlik ve güvenirlik çalışmalarına ilişkin bulgular, FTFÖ'nün geçerli ve güvenilir bir araç olduğunu göstermektedir. Geliştirilen ölçek kriterlerine göre anket uygulanan izleyicilerin 13 soru üzerinden almış olduğu toplam puan 13-21 aralığında ise "fanatik", 22-30 aralığında "takım taraftarı", 31-52 puan aralığında ise "futbolsever" olarak adlandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Fanatiklik, taraftar, futbol, ölçek

FANATICISM SCALE FOR FOOTBALL FANS

ABSTRACT

The aim of this study was to develop a scale that determines the attitude and behaviors of Turkish football fans on partisanship. The scale was applied to 285 people who were selected with random sampling method among the fans of Trabzonspor that struggling in Sport Toto Super League of Turkey and Samsunspor and MKE Ankaragücü Football Clubs struggling in PTT League 1. "Football Supporter Fanaticism Scale" (FSFS) that was developed by a survey with 47 questions has 13 items in total.

As a result of the reliability analysis (Cronbach's Alpha) made to reveal the internal consistency of the answers given to FFPS by the audience, the reliability coefficient is found 0.875.

In order to determine the construct validity of the scale, exploratory factor analysis and confirmatory factor analysis are made. The suitability of the sample size is determined with KMO test (0.891) and Bartlett's sphericity test is used to determine if the data was gained by multivariate normal distribution. The factor loading of the survey items are found between 0.466-0.775. The data related to validity and reliability shows that FSFS is a valid and reliable scale.

According to the scale criteria, total points gained by the audience over 13 questions is between 13-21, the fans are named as "fanatics", if the total points are between 22-30 they are named as "team supporters", and if the total points are between 31-52, they are named as "football spectator".

Keywords: Partisanship, Fan, Football, Scale

*Bu çalışma, 06-07 Haziran 2013 tarihleri arasında Samsun'da düzenlenen "Sporda Şiddetin Temelleri ve Önlenmesi Yönündeki Stratejiler Sempozyumu"nda sunulmuştur.

¹ Ondokuz Mayıs Üniversitesi Yaşar Doğu Spor Bilimleri Fakültesi/SAMSUN, (Sorumlu yazar, E-posta: myalcint@omu.edu.tr)

² Ordu Üniversitesi Tıp Fakültesi Biyoistatistik ve Tıbbi Bilişim ABD/ORDU

³ Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi İstatistik Bölümü/SAMSUN

GİRİŞ

Son yıllarda gittikçe büyüyen, devasa bir eğlence sektörü haline gelen ve popüler kültürün önemli bir argümanı olan futbolda [1] seyircilerin şiddete yönelik davranış göstermeleri futbol endüstrisi içinde bir takım tedbirlerin alınarak şiddet olgusunu kontrol altında tutma ihtiyacını gündeme getirmektedir. Bu nedenle birçok spor bilimci spor fanatiklerinin davranışlarını araştırmak için sayısız teori ve deneysel model geliştirerek spor fanatizmiyle ilgilenmiştir [2]. Bu modellerin çoğunda takım kimliği, yani fanatik ve takım arasındaki psikolojik bağ çok önemli bir yapı olarak görülür [3-7]. Nitekim fanatikle ilgili bu tür davranışlara dikkat çeken çeşitli çalışmalar takım kimliği ile fanatik saldırganlık arasında bir ilişkinin varlığına işaret etmektedir [8,9].

Futbol literatürü incelendiğinde, seyirci (sporsever), fanatik, taraftar vb. terimlerin sıkça kullanıldığı görülmektedir. Bir spor faaliyetini doğrudan ya da medya aracılığıyla izleyen kişiye **seyirci**, takımına bağlı olan, onu ya da sporcularını takip eden, onlara olumlu duygular besleyen, onları destekleyen ve futbola ilgili arzularını bu şekilde karşılayan kişiye **tarafatar** [10], tuttuğu takıma aşırı derecede tutkuyla bağlanmış olan kişiye ise **fanatik** denilmektedir [11].

Taraftarlık, temel itibarıyla takıma gönül veren kişilerin katılımı ile gerçekleştirilen bir kent ritüelidir. Fanatizm, bir şeye çok aşırı ölçüde, coşku ve tutkuyla bağlılık, insanı aşırılıklara sürükleyen körü körüne yandaşlık, taassup, bağnazlık, tutuculuk, yobazlık, yani bir bakıma insanın akıl ve muhakemesini devre dışı bırakan bir bağlılık yahut bağımlılık olarak tanımlanmaktadır [12]. Futbol seyirciliği açısından fanatizm, kazanmak için her yolu meşru gören, sporun estetiği ve güzelliğiyle ilgilenmeyen ve sadece sonuca bakan, tuttukları takımın renklerini, marşlarını hastalık derecesinde önemseyen vb. davranış özelliklerini gösteren seyirci çeşididir [13]. Fanatik ile taraftar kavramı arasındaki en önemli fark, fanatiklerin takımlarına taraftarlardan daha fazla bağlanmalarıdır. Poyraz'a göre (2007) fanatizmde bu bağlılık, bağımlılık biçimini almakta ve taraftar takımına körü körüne, bağnaz bir şekilde bağlanmaktadır [14].

Bu çerçevede, toplumda yaygın olarak görülen ve kurumsal bir özellik kazanan seyirci veya taraftarlık olgusunda giderek öne çıkan şiddet içerikli fanatik davranışlara ait birey tutumlarının objektif olarak nasıl ölçülebileceğini ortaya koymak oldukça önemlidir. Aslında tutum, bireyin nesnelere, fikirlere, kurumlara, olaylara ve diğer insanlara ilişkin düşünce, duygu ve davranışlarını organize eden bir eğilimdir. Ayrıca davranışların, bireylerin kendilerine özgü tutumlarından kaynaklandığı kanısı çok yaygındır. O nedenle tutumların ölçülmesi bu temele dayanmaktadır [15].

Futbolda şiddet eğilimi 1950'li yılların sonlarına kadar gündemi çok meşgul etmezken 1960'lı yılların başından itibaren yeniden yükselişe geçmiş [16], hatta 1970-80'li yıllarda özellikle İngiltere'nin önemli sorunlarından birisi haline almıştır. 1980'li yıllardan itibaren de şiddet eğilimi bir hastalık gibi dünyanın birçok ülkesine yayılmıştır [17]. Halen bu tür davranış ve eğilimler, futbolda karşımıza çıkan önemli sorunların başında olmaya ve gündemi meşgul etmeye devam etmektedir. Bu yüzden, şiddet ve saldırgan davranışların nasıl önleneceği ile ilgili veri sağlayan çalışmalar oldukça önemlidir. Dolayısıyla bu çalışma, futbol seyircilerinin normal izleyici veya taraftarlık çizgisinden ayrılarak daha çok şiddet içeren ve fanatik olarak nitelenen tutumlarını belirlemeye yönelik bir ölçek geliştirme amacını taşımaktadır.

MATERYAL ve METOT

Bu araştırmanın evrenini; Spor Toto Süper Ligi ve PTT 1. Ligi'nde mücadele eden kulüplerin taraftar derneklerine üye ya da onlarla birlikte aynı tribünlerde heyecanla ma izleyen bireyler, örneklemini ise, 2010-2011 sezonunda Türkiye Spor Toto Süper Ligi takımlarından Trabzonspor (n=63) ile aynı sezon Türkiye PTT 1. Ligi'nde yer alan Samsunspor (n=76) ve MKE Ankaragücü (n=146) taraftarları içerisinde rastgele seçilen toplam 285 kişi oluşturmaktadır. Katılımcıların 26'sı kadın (%9), 259'u erkektir (%91). Araştırma olağan izleyici grupları üzerinde değil, çoğunluğu taraftar grupları içinde yer alan ya da bu gruplarla aynı mekânlarda yan yana ma izleyen bireyler üzerinde gerçekleştirilmiştir. Bu bireylerin %77,6'sının (n=221) bir taraftar grubuna üyeliği bulunurken %22,4'ünün (n=64) herhangi bir taraftar grubuna üyeliği bulunmamaktadır.

Futbol Taraftarı Fanatiklik Ölçeği'nin (FTFÖ) madde havuzu konuyla ilgili literatür taranması yanında araştırmacıların kendi gözlem ve mülakatlarından yola çıkılarak oluşturulmuştur. Böylece taraftarların fanatik tutum ve davranışlarını ifade eden bir madde havuzu meydana getirilmiştir.

FTFÖ deneme formu, şiddete yönelik düşünce ve fiilleri içeren ifadelerle birlikte olağan futbolsever tutum ve davranışlarına hitap eden, keskin olmayan, yumuşak ifadeleri de içermektedir. Ölçeğin oluşturulmasında esas olan, envanter formundaki ilk sekiz soru bireylerin kişisel özelliklerine ait bilgileri öğrenmeye yöneliktir. Taraftarların müsabaka şartlarına yönelik tutumlarını ölçmeye yönelik ise toplam 47 soru bulunmaktadır. Envanterin cevaplanmasında likert tipi ölçek kullanılmıştır.

Ölçekte yer alması düşünölen maddeler alanında uzman kişilere gösterilmiş, onların önerileri doğrultusunda gerekli düzenleme ve değişiklikler yapılmıştır. Son olarak, uygulamaya başlamadan bir pilot grup üzerinde deneme formu uygulanmış, yapılan tavsiye ve eleştirilere göre deneme formuna son şekil verilmiştir. Anket uygulanabilirliğini kolaylaştırmak için anket sorularının cevapları "a) Kesinlikle Katlıyorum", "b) Katlıyorum", "c) Katılmıyorum" ve "d) Hiç Katılmıyorum" biçiminde dört seçeneqli olarak belirlenmiştir. Veriler kodlanırken, "a" seçeneğinden başlayarak sırayla 1, 2, 3, 4 puanları verilmiştir.

İzleyicilerin futbol müsabaka şartlarına yönelik tutumlarını belirlemek amacıyla kendilerine yöneltilen anket sorularına verdikleri cevaplara ait güvenilirlik çalışması için toplanan veriler üzerinden Cronbach's alfa iç tutarlık katsayısı hesaplanmıştır.

Faktör analizi çoğunlukla ölçek geliştirmek veya ölçme aracının temel aldığı varsayılan yapıyı test etmek amacıyla kullanılan bir analiz türüdür [18]. Araştırmacılar faktör analizi tekniklerini kuramı geliştirme (açıklayıcı faktör analizi) ve kuramı test etme (doğrulamalı faktör analizi) amacı ile kullanmaktadırlar [19,20]. Örneklem büyüklüğünün faktörleştirmeye uygunluğu KMO testi ile verilerin çok değişkenli normal dağılımdan gelip gelmediği ise Bartlett küresellik testi ile ortaya konulmuştur. Örneklem büyüklüğünün faktörleştirmeye uygunluğu açısından KMO değerı 0,50'den küçük ise faktör analizinin yapılamayacağı, 0,50-0,60 aralığında kötü, 0,60-0,70 aralığında zayıf, 0,70-0,80 aralığında orta, 0,80-0,90 aralığında iyi, 0,90 ve üzerinde ise mükemmel olduğu ifade edilebilir. Açıklayıcı Faktör analizinin (AFA) istatistiksel sonuçlarını değerlendirebilmede temel ölçüt, ölçekte ve değişkenlerle faktörler arasındaki korelasyonlar olarak nitelenen faktör yükleridir. Faktör yüklerinin yüksek olması, değerkenin söz konusu faktör altında yer aldığı anlamına gelmektedir. Bu araştırmada FTFÖ'ye esas olan maddeler (13 madde) belirlenirken maddelerin yüklendiği faktördeki yüklerinin en az 0,40 olması ve diğer faktörlere oranla en yüksek değerde olması esas alınmıştır [21]. AFA sonucunda oluşan yapının (ölçeğin) ne kadar uygun olduğunu belirlemek

amacıyla toplanan verilere Doğrulamalı Faktör analizi (DFA) uygulanmıştır. DFA bulgularının yorumlanmasında ölçüt olarak ki-kare/serbestlik derecesi oranı, CFI (Karşılaştırmalı uyum indeksi-Comparative Fit Index), GFI (Uyum iyiliği indeksi -Goodness-of-fit index), AGFI (Düzeltilmiş uyum iyiliği indeksi -Adjusted Goodness-of-fit index), NFI (Normlandırılmış uyum indeksi-The Normed Fit Index), PNFI (Normlandırılmış basitlik uyum indeksi- Parsimony Normed Fit Index), RFI (Görelî uyum indeksi-Relative Fit Index), IFI (Fazlalık uyum indeksi-Incremental Fit Index) ve RMSEA (Ortalama hata karakök yaklaşımı-Root mean square error approximation) indeksleri kullanılmıştır. Model uyumu konusunda en önemli ölçütlerden biri χ^2 değeridir. Ki-kare uyum iyiliği, gözlenen korelasyon matrisinin, kuramsal korelasyon matrisinden ne derecede uzaklaştığının ölçüsünü verir. Düşük χ^2 değeri model ile verinin iyi uyum gösterdiğinin bir ölçüsüdür [22]. χ^2/ sd olarak gösterilen uyum ölçüsü ise, ki-kare değerinin serbestlik derecesine bölümünü ifade etmektedir. Elde edilen oranın 2' nin altında bulunması iyi, 2 ile 3 arasında olması ise kabul edilebilir uyum olduğunu göstermektedir. CFI'nın 0,97 ve üzeri, GFI ve NFI'nın 0,95 ve üzeri, AGFI'nın 0,90 ve üzeri değerler alması verilerin modele uyumunun iyi olduğunu göstermektedir. χ^2/ sd oranının 2 ile 3 arasında, CFI'nın 0,95 ile 0,97 arasında, GFI ve NFI'nın 0,90 ile 0,95 arasında, AGFI'nın 0,85 ile 0,90 arasında değerler alması ise verilerin modele uyumunun kabul edilebilir olduğunu göstermektedir. RMSEA değerlerinin 0,05'den küçük olması model-veri uyumunun iyi, 0,05 ile 0,10 arası değerlerin ise model-veri uyumu için kabul edilebilir olduğunu ifade etmektedir [23].

Araştırma modelinin analizinin yapılabilmesi için minimum örneklem genişliği, model tarafından kestirilecek parametre sayısının (13 madde) en az 10 katı olması gerekmektedir. Normal dağılım varsayımının sağlandığı veri setleri için 5 kat yeterli olabilir [24]. Araştırmamızda minimum örneklem sayısı eşliği olarak 130 sayısının üzerinde bir örneklem genişliğine (n=285) ulaşıldığı için uygulamaya geçilmiştir.

BULGULAR

Araştırmada istatistiksel işlemler iç tutarlılık katsayılarının belirlenmesi, açıklayıcı faktör analizi ve doğrulamalı faktör analizi sırası ile gerçekleştirilmiş ve bulgular istatistiksel işlem sırasına göre sunulmuştur.

İzleyicilerin anket sorularına verdikleri cevapların kendi iç tutarlılığını ortaya koymak amacıyla yapılan güvenilirlik analizi (Cronbach's Alpha) sonucunda güvenilirlik katsayısı 0,875 olarak bulunmuştur.

Örneklem büyüklüğünün faktörleştirmeye uygunluğu KMO testi (0,891) ile verilerin çok değişkenli normal dağılımdan geldiği ise Bartlett küresellik testi ($P < 0,001$) ile ortaya konulmuştur. Yapılan çalışmada Futbol Taraftarı Fanatiklik Ölçeğinin KMO değeri (0,891) örneklem büyüklüğünün (N=285) faktör analizi yapmak için "mükemmel" olduğunu göstermektedir. Elde edilen KMO ve Bartlett küresellik test bulguları sonucunda veri grubuna faktör analizi yapılmasının uygun olduğu kabul edilerek açıklayıcı faktör analizine geçilmiştir.

Trabzonspor, Samsunspor ve MKE Ankaragücü spor kulüpleri taraftarları arasında tesadüfî örnekleme yöntemiyle seçilen 285 kişiye uygulanan 47 soruluk anket neticesinde elde edilen verilere uygulanan faktör analizinden taraftarların tutumlarını belirleyen 13 maddelik bir ölçek geliştirilmiştir. Bu 13 maddelik ölçeğin ilk 8 maddelik kısmı (birinci faktör) taraftarların "**şiddete yönelik düşünce ve eylem eğilimi**" ni; son 5 maddelik kısmı ise (ikinci faktör), "**kurumsal aidiyet**" duygusuyla ilgili tutumlarını ifade etmektedir (Tablo 1). Dolayısı ile FTFÖ'den alınan en yüksek puan 52 ($13 \times 4 = 52$), en düşük puan ise 13 ($13 \times 1 = 13$) olacaktır. Ölçeğin uygulandığı 285 kişinin fanatik tutum puan ortalaması (\bar{x}) 26,35 ve standart sapması 7,59, ortanca değeri 26, birinci çeyrek puanı (% 25) 21, üçüncü çeyrek puanı (% 75) ise 31 olarak bulunmuştur.

Katılımcıların FTFÖ'ye verdikleri cevaplar incelendiğinde, % 4,6' sının (13 kişi) en düşük toplam puanı (13x1=13) aldığı belirlenmiştir. Ölçekte yer alan ifadelerin faktör yüklemesi, aritmetik ortalaması ve standart sapma değerleri Tablo 1' de verilmiştir. Faktör gruplarının sınıflandırılmasında ve değerlendirilmesinde değişkenlerin daha kolay tanımlanabilmesini sağlayan faktör döndürme (Rotated Component Matrix) sonuçları kullanılmıştır.

Futbol seyircilerinin taraftarlık durumunu belirlemek için geliştirilen 13 maddelik ölçeğe verilen cevaplara uygulanan faktör analizi sonucunda iki faktör tarafından toplam varyansın % 52'si açıklanabilmektedir. Ölçeğin "**şiddete yönelik düşünce ve eylem eğilimi**" gösteren birinci boyutunda (Faktör); "rakip taraftarlarına yapılan fiili şiddeti doğal karşılama", "takımının müsabaka kazanmak için her yolu denemesine taraf olma", "rakip oyuncu veya hakem aleyhine kötü tezahürat yapma", "seyirciyi rakip takım renkleri ile görse ona saldırmamak için kendini zor tutma", "kızdığında sahaya yabancı cisim atma", "rakip seyirci ile çekinmeden kavgaya girme", "canlı yayınlarda spikerin takımı aleyhine yaptığı yorumlara çok sinirlenme" gibi eylemsel maddeler yer alırken, "kurumsal aidiyet" duygusunu ifade eden ikinci boyutta; "takımının sembollerini gösteren kıyafet ve malzemelerle maça gitme", "takımının maçlarını stadyumda izleme", "stattaki bütün tezahürlara eşlik etme", "tribünlerle ilgilenmekten çoğu zaman golü bile görememe" ve "takım tutmayan kişileri veya çocukları kendi takımının taraftarı yapmak için uğraşma" gibi düşünce ve inanış içeren maddeler bulunmaktadır.

Tablo 1. Futbol izleyicilerinin seyirci, taraftar ve fanatik tutum tasnifinde yer alan faktör ve ifadeler

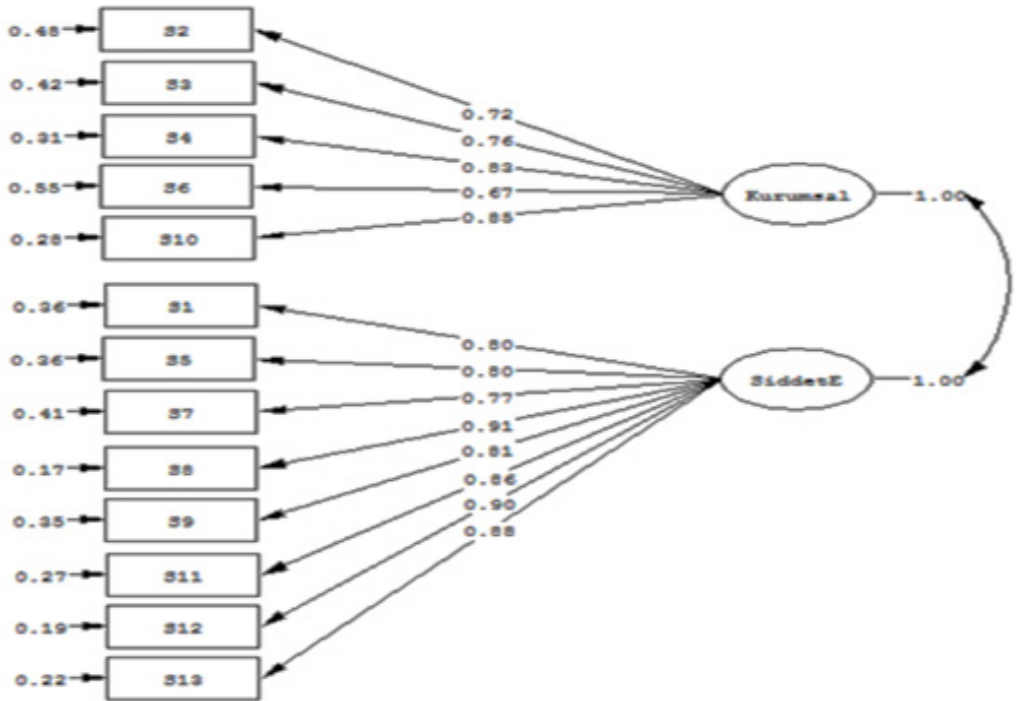
| FAKTÖRLER | | χ^2 | SD | Ortanca Değer | Faktör Yükleri |
|--|--|----------|------|---------------|----------------|
| I. Faktör - Şiddete Yönelik Düşünce ve Eylem Eğilimi | | | | | |
| S.1 | Canlı yayınlarda spikerin takımım aleyhine yaptığı yorumlara çok sinirlenirim | 1,81 | 0,74 | 2 | 0,466 |
| S.5 | Maç esnasında kızdığında sahaya yabancı cisim atabilirim | 2,23 | 0,96 | 2 | 0,646 |
| S.7 | Takımım müsabakayı kazanmak için, kural dışı dahil her yolu denemelidir | 2,41 | 1,01 | 2 | 0,767 |
| S.8 | Çoğu zaman tribünden rakip oyuncu veya hakem aleyhine kötü tezahürat yaparım | 1,97 | 0,89 | 2 | 0,758 |
| S.9 | Rakip takım taraftarlarına yapılan fiili şiddeti doğal karşılarım | 2,24 | 0,92 | 2 | 0,775 |
| S.11 | Rakip takım izleyicisini takımının renkleri ile dışarıda görsem ona saldırmamak için kendimi zor tutarım | 2,28 | 1,05 | 2 | 0,708 |
| S.12 | Rakip takım izleyicisi ile kavga çıkarsa çekinmeden kavgaya girerim | 1,98 | 1,05 | 2 | 0,643 |
| S.13 | Oyun çığırından çıkmışsa bazen çekinmeden sahaya girebilirim | 2,23 | 1,05 | 2 | 0,616 |
| II. Faktör - Kurumsal aidiyet (Takım sembollerini kullanma, taraftarla bütünleşme vb.) | | | | | |
| S.2 | Takımının maçlarını izlemek için stadyumlara giderim | 1,74 | 0,76 | 2 | 0,755 |
| S.3 | Takımının sembollerini gösteren kıyafet ve malzemelerle maça giderim | 1,74 | 0,81 | 2 | 0,766 |
| S.4 | Stattaki bütün tezahürlara eşlik ederim | 1,71 | 0,84 | 1 | 0,727 |
| S.6 | Tribünlerle ilgilenmekten çoğu zaman golü göremediğim olur | 1,98 | 0,90 | 2 | 0,546 |
| S.10 | Takım tutmayan kişileri veya çocukları kendi takımının taraftarı yapmak için uğraşırım | 1,94 | 0,91 | 2 | 0,540 |

DFA analiz sonuçları, bulgularının yorumlanmasında ölçüt olarak kullanılan ki-kare/serbestlik derecesi oranı (χ^2/sd), RMSEA, CFI, GFI, AGFI ve NFI indeksleri Tablo 2'de verilmiştir. Açıklayıcı

faktör analizi (AFM) ile uygunluğunda karar kılınan FTFÖ, Doğrulayıcı Faktör Analizi'ne (DFA) tabi tutulmuş ve Şekil 1'de sunulan iki faktörlü DFA modeli elde edilmiştir.

Tablo 2. Araştırma modeline ilişkin uyum indeks sonuçları

| Uyum Ölçütleri | İyi Uyum | Kabul edilebilir uyum | DFA sonuçları |
|----------------|----------------------------|--------------------------|---------------|
| χ^2/ sd | $0 \leq \chi^2/ sd \leq 2$ | $2 < \chi^2/ sd \leq 3$ | 2,57 |
| RMSEA | $0 \leq RMSEA \leq 0,05$ | $0,05 < RMSEA \leq 0,10$ | 0,076 |
| CFI | $0,97 \leq CFI \leq 1,00$ | $0,95 \leq CFI < 0,97$ | 0,95 |
| GFI | $0,95 \leq GFI \leq 1,00$ | $0,90 \leq GFI < 0,95$ | 0,97 |
| AGFI | $0,90 \leq AGFI \leq 1,00$ | $0,85 \leq AGFI < 0,90$ | 0,95 |
| NFI | $0,95 \leq NFI \leq 1,00$ | $0,90 \leq NFI < 0,95$ | 0,91 |



Tablo 2' deki uyum indekslerine bakıldığında χ^2/ sd değerinin 2,57 olduğu, CFI, GFI, AGFI ve NFI değerlerinin 1'e ve RMSEA değerinin 0'a yakın bulunduğu görülmektedir. Dolayısıyla, DFA analizi sonucunda, χ^2/ sd değerinin, RMSEA, CFI ve NFI değerlerinin "kabul edilebilir uyum" sınırları içerisinde; GFI ve AGFI değerlerinin ise "iyi uyum" sınırları içerisinde olduğu söylenebilir. Bu bağlamda geliştirilen ölçekten oluşturulan ölçüm modelinin uygun bir model olduğu doğrulanmıştır.

Çalışmada katılımcıların seyircilik durumlarını tanımlamak için FTFÖ anket sonuçları değerlendirilerek değişim aralığı belirlenmiştir. Cevapların orta aralıkta kalan (%50) bölümü (interquartile) alınarak ranj belirlendi (IQR=10). Buna göre, fanatizm ölçek kriterlerine göre anket uygulanan seyircilerin 13 soru üzerinden almış olduğu toplam puan 13-21 arasındaysa "fanatik", 22-30 aralığında "takım taraftarı", 31-52 aralığında ise "futbolsever" olarak adlandırılmıştır. Bu

ölçek ölçütlerine göre Trabzonspor, Samsunspor ve Ankaragücü seyircileri arasından tesadüfen seçilen kişilerin izleyicilikle ilgili tutumlarının dağılımı Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3. Ankete katılanların seyircilik ile ilgili durumlarının dağılımları

| İzleyicilik durumu | Puan aralığı | n | % |
|--------------------|--------------|-----|-------|
| Fanatik | 13-21 | 79 | 27,7 |
| Takım Taraftarı | 22-30 | 125 | 43,9 |
| Sporsever | 31-52 | 81 | 28,4 |
| Toplam | | 285 | 100,0 |

TARTIŞMA

Bu çalışma Türk futbolunun geleceğinde önemli bir tehdit oluşturan şiddet olaylarının merkezinde yer alan izleyicilerin seyirle ilgili tutumlarını sorgulayarak onların seyircilik kimliklerini ve dolayısıyla fanatizme ilişkin eğilimlerini belirlemeye yöneliktir. Literatürde araştırmacılar fanatiklerin saldırganlıklarında benlik saygısı [25], görerek öğrenme [26] ve alkol [27] gibi önceliklerin olduğunu tanımlamıştır. Fakat fanatik saldırganlarla ilgili son araştırmaların çoğu takım kimliği üzerine odaklanmıştır. Takım kimliği, bir fanatiğin takımına karşı hissettiği psikolojik bağın yansımasıdır [27,28].

Teorik çerçevede yapılan bu çalışmada takım taraftarlarının anket sorularına verdikleri cevapların kendi iç tutarlılığını ortaya koymak amacıyla yapılan güvenilirlik analizi (Cronbach's Alpha) sonucunda bulunan güvenilirlik katsayısı (0,875), araştırmanın güvenilirliğini sağlamada yeterli görülen 0,70 değerinin üzerindedir [29].

Futbol seyircilerinin taraftarlık durumunu belirlemek için geliştirilen 13 maddelik ölçeğe verilen cevaplara uygulanan faktör analizi sonucunda FTFÖ'nün iki faktör altında [**şiddete yönelik düşünce ve eylem eğilimi ve kurumsal aidiyet**] yorumlanabileceği tespit edilmiştir.

Açıklayıcı faktör analizine tabi tutulan ve faktör yapısı belirlenen ölçeğin doğrulayıcı faktör analizi ile bu faktör yapısının değerlendirilmesi gerekmektedir. Genel olarak doğrulayıcı faktör analizi ile kurulan modelin verilere uygunluğunun değerlendirilmesi aşamasında RMSEA değerinin iyi uyum gösterdiği, GFI ve AGFI değerlerinin iyi, CFI ve NFI değerlerinin ise kabul edilebilir düzeyde olduğu görülmektedir (Tablo 2). Bütün bu değerlendirmeler ışığında geliştirilen FTFÖ'nün konu ile ilgili yapılacak araştırmalara daha objektif bir boyut kazandıracağı söylenebilir.

Futbol seyircilerinin taraftarlık durumunu belirlemek için geliştirilen 13 maddelik FTFÖ'de her ifadeye verilen cevaplara ilişkin puan ortalamasının 2 ve daha az olması, seyircilerin "fanatik" veya "takım taraftarı" olduğunu göstermektedir. Dolayısı ile araştırmaya katılan seyirciler içerisinde fanatik olarak nitelendiren grubun Tablo 1'de verilen 3., 6., 8.-13. maddelere olan hassasiyetlerinin yüksek olduğu görülmektedir.

Günümüz futbol endüstrisinin destekleyici faktörlerinden biri kuşkusuz taraftarlık olgusudur [1]. Örgüt kültürünü pekiştirmeye yardımcı olan ve taraftarlık olgusunun tamamlayıcıları olan semboller, logolar ve ürün tasarımları futbol endüstrisinin en önemli unsurlarıdır. Bilhassa giysi, etkinlik ve slogan türü uygulamalar, bireye organizasyonun bir parçası olduğu duygusunu vermektedir. Meseleye bu yönden bakıldığında “takımının sembollerini gösteren kıyafet ve malzemelerle maça gitme” belirgin bir fanatiklik göstergesi olarak kabul edilebilir. Nitekim çalışmamızda bu ifadenin ortanca değeri “2” olarak bulunmuştur. Dolayısıyla araştırma grubunun büyük kısmını oluşturan (% 71,6) fanatik veya takım taraftarının bu maddeye katılıyorum seçeneğini işaretleyerek olumlu cevap verdiği anlaşılmaktadır. Bu oranın çeşitli tanıtım faaliyetleri ile tüm izleyici kitlesine teşmil olabileceği düşünüldüğünde, spor malzemeleri ürün tasarımı, üretimi ve pazarlaması açısından ciddi bir potansiyel oluşturacaktır. Bu karşılıklı etkileşim bir taraftan futbolda seyirci potansiyelini geliştirip bireylerin kulübe bağlanma duygusunu kuvvetlendirirken, diğer taraftan fanatik tutum ve davranışları tırmandıracak bir etkiyi de beraberinde getirecektir.

Ölçek (FTFÖ) maddelerine verilen cevaplara göre 13 puan olarak fanatiklik toplam puan aralığının (13-21) en uç kısmında yer bulan seyirci toplam % 4,6 nispetindedir. Bu sonuç, en düşük puana sahip bireylerin daha fazla şiddet eğilimi ve saldırgan davranışlar sergileyebileceğini göstermektedir.

“Şiddete Yönelik Düşünce ve Eylem Eğilimi” faktörü içinde yer alan ifadelerle ait ortalamalar 1,81 (en düşük) ile 2,41 (en yüksek) değerleri arasında bulunmaktadır. “Kurumsal Aidiyet” boyutunda yer alan her bir ifadenin ortalaması ise diğerinden daha düşüktür (1,71 ile 1,98 arasında). Dolayısı ile araştırmada ifadelerin genel ortalamaları (2,02) incelendiğinde seyircilerin takım taraftarı eğilimlerinin yüksek olduğu (% 43,9) görülmektedir. Buna ilaveten araştırmaya katılanların % 27,7’si fanatik, % 28,4’ü ise futbolsever eğilime sahiptir. Başka bir ifadeyle örnekleme oluşturan bireylerin % 71,6’sının “Şiddete Yönelik Düşünce ve Eylem Eğilimi” ve “Kurumsal Aidiyet” bakımından daha keskin bir tutum sergilediği belirlenmiştir. Bu nedenle, örneklem grubunun olağan izleyici grupları değil, önemli ölçüde kontrolsüz davranışlar ortaya koyan fanatik veya buna benzer davranış eğilimi gösterebilecek taraftar grubu olduğu anlaşılmaktadır. Gerçekten de bizim çalışmamızı oluşturan popülasyonun büyük çoğunluğu bir taraftar grubuna mensup birey ya da taraftarlardan oluşmaktaydı. Bu yüzden fanatizme yönelimde bir taraftar derneği içinde yer alma veya isteyerek o grubun içinde maç izleme tercihinde bulunma önemli bir unsur olarak değerlendirilebilir. Buradan hareketle şiddetin önlenmesi çabalarına taraftar gruplarının eğitilmesi noktasından başlamak oldukça doğru bir strateji olacaktır.

Sonuç olarak bu çalışmada ortaya konulan bulgularla FTFÖ’nün geçerli ve güvenilir bir araç olduğu anlaşılmış ve geliştirilen ölçek kriterlerine göre üç farklı seyirci kimliği (“fanatik”, “takım taraftarı”, “futbolsever”) tanımlanmıştır. Spor alanında çalışan araştırmacılar, FTFÖ ölçeğini farklı örneklem gruplarına (örneğin farklı meslek gruplarına; emniyet, özel güvenlik, sporcu, sağlık çalışanı, öğrenci vb.) uygulayarak seyircilerin spor ile ilgili tutumlarını gözlemleyebilir, bunları makul düzeye çekmeye ve yumuşatmaya yönelik eğitim ve uygulamalar gerçekleştirebilir. Bu kapsamda özellikle fanatik olarak tanımlanan taraftar gruplarına spor kulüpleri tarafından spor sosyolojisi ve spor psikolojisi içerikli konferanslar veya eğitim seminerleri verilmesi fanatik eğilimleri yüksek olan seyircilerin eğitim bütünlüğü içerisinde bu aşırılıklarının sistematik olarak azaltılmasını sağlayabilir.

KAYNAKLAR

1. Koçer M. Futbol derneklerine üye olan taraftarların şiddet ve holiganizm eğilimlerinin belirlenmesi: Kayseri örneği. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 2012;1(32): 111-135.
2. Theodorakis ND, Dimmock JA, Wann DL, Barlas, A. Psychometric evaluation of the team identification scale among greek sport fans: A cross-validation approach. European Sport Management Quarterly. 2010;10: 289-3052.
3. Dietz-Uhler B, Lanter JR. The consequences of sports fan identification. In LW Hugenberg, PM Kardidakis, AC Earnhardt (Eds.), Sports mania: Essays on fandom and the media in the 21st century. Jefferson, North Carolina: McFarland; 2008.
4. Funk DC, James JD. Consumer loyalty: The meaning of attachment in the development of sport team allegiance. Journal of Sport Management. 2006;20: 189-217.
5. Robinson MJ, Trail GT, Dick RJ, Gillentine AJ. Fans vs. spectators: An analysis of those who attend intercollegiate football games. Sport Marketing Quarterly. 2005;14: 43-53.
6. Trail GT, Anderson DF, Fink JS. Consumer satisfaction and identity theory: A model of sport spectator conative loyalty. Sport Marketing Quarterly. 2005;14: 98-111.
7. Wann DL. The causes and consequences of sport team identification. In AA Raney, J Bryant (Eds.), Handbook of sports and media. Mahwah, NJ: Erlbaum; 2006.
8. Branscombe NR, Wann DL. Collective self-esteem consequences of outgroup derogation when a valued social identity is on trial. European Journal of Social Psychology. 1994;24: 641-657.
9. Wann DL. The causes and consequences of sport team identification. Handbook of Sports and Media. 2006; 331-352.
10. Arslanoğlu K. Futbolun psikiyatrisi. İthaki Yayınları. İstanbul; 2005.
11. Kuruç Z, Bayar P, Arslan F. Türkiye'de futbol fanatikleri: Sosyal kimlik ve şiddet. Türkiye Futbol adamları Derneği Ankara Şubesi ve Spor Toto Genel Müdürlüğü Futbol Müsabakalarında Terörün Nedenleri ve Önleme Yolları Bilimsel Araştırma Yarışması. Ankara; 2004.
12. Püsküllüoğlu A. Türkçedeki yabancı sözcükler sözlüğü. 2. Basım. Arkadaş Yayınları. Ankara; 2001.
13. Arıkan Y. Futbolda şiddet ve polis. Polis Bilimleri Dergisi. 2007;9: 1-4.
14. Poyraz H. Fanatizm, bağlanma ve ahlak. Cogito Üç Aylık Düşünce Dergisi. 2007;53: 27-36.
15. Özgüven İE. Psikolojik testler. Yeni Doğu Matbaası. Ankara; 1994.
16. Sert M. Gol atan galip. Bağlam Yayınları. Ankara; 2000.
17. Dunning E. Sport matters: Sociological studies of support. Violence and Civilization. London; 1999.
18. Tuncer M. The Development of Data Waste (D-Waste) Scale toward for computer users. International Online Journal of Educational Sciences. 2012;4(3): 727-737.
19. Rennie KM. Exploratory and confirmatory rotation strategies in exploratory factor analysis. <http://eric.ed.gov/PDFS/ED406446.pdf> (Access date: December 2011) 1997.
20. Tabachnick GB, Fidell SL. Using multivariate statistics. 4th edition. A Pearson Education Company. 2001.
21. Tavşancıl E. Tutumların ölçülmesi ve SPSS ile veri analizi. Nobel Yayın Dağıtım. Ankara; 2006.
22. Çokluk Ö, Şekercioğlu G, Büyükoztürk Ş. Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik: SPSS ve Lisrel uygulamalı. Pegem Yayınları. Ankara; 2010.
23. Schreiber JB, Stage FK, King J, Nora A, Barlow EA. Reporting structural equation modeling and confirmatory factor analysis results: a review. The Journal of Educational Research. 2006;99(6): 323-337.
24. Kline RB. Principles and practice of structural equation modeling. 2nd ed. New York: Guilford Press; 2005.
25. Wann DL. Aggression among highly identified spectators as a function of their need to maintain positive social identity. Journal of Sport & Social Issues. 1993;17: 134-143.
26. Arms RL, Russell GW, Sandilands ML. Effects on the hostility of spectators viewing aggressive sports. Social Psychology Quarterly. 1979;42: 275-279.
27. Wann DL, Melnick MJ, Russell GW, Pease DG. Sport fans: The psychology and social impact of spectators. Routledge Press. New York; 2001.
28. Wann DL, Branscombe NR. Sports fans: Measuring degree of identification with the team, International Journal of Sport Psychology. 1993;24: 1-17.
29. Altunışık R, Coşkun R, Yıldırım E, Bayraktaroğlu S. Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri. Geliştirilmiş 5. Baskı. Sakarya Kitabevi. Adapazarı; 2007.